

Zin in onzin¹

werk aan de woordenschat!

Nederlandse gymnasiumleerlingen moeten voor een stuk of 5 vreemde talen tegelijk woordjes leren. Hun leraren ondersteunen hen daarbij met studieadviezen, ezelsbruggetjes, overhoringen, apps etc. En toch levert al dat stampen voor het lange termijn geheugen weinig op, zeker voor de klassieke talen waar juist de

'inhoudswoorden' van vorm veranderen. Inhoudswoorden? Classici hebben het doorgaans over woordsoorten en andere grammaticale informatie. Toch is de distributie van substantiva, verba en adjectiva zozeer afhankelijk van de concrete inhoud van de tekst dat er maar heel weinig "inhoudswoorden" ook daadwerkelijk frequent zijn in de minieme 'leeservaring' van 30 + 20 p OCT van een gymnasiast. De top 1000 van meest frequente woorden uit de héle Latijnse literatuur is, juist voor veel van de flecterende woorden, niet representatief bij zo'n kleine steekproef. Voor Grieks lijkt het statistische beeld nog demotiverender, maar Major toont aan dat een goed doordacht core vocabulary juist een voordeel is.²

De meeste **'structuurwoorden'** echter vormen wél een zinnige leerinvestering ongeacht het pensum, maar die zijn nog lastiger om te leren: preposities, conjuncties, adverbia, en de - eveneens flecterende – pronomina. Juist omdat de structuurwoorden het tekstverband 'creëren' hebben ze als losse leerwoordjes betekenissen waar je je maar moeilijk iets bij kunt voorstellen: probeer er maar eens een plaatje bij te googelen. Ze lijken sterk op andere woorden zowel in hun Latijnse vorm als in hun NL betekenissen en hebben ook nog eens allerlei voetangels en klemmen als verplichte aanvullingen, collocaties (ne..quidem) en 2 of meer leerbetekenissen.

Leerlingen zelf onderscheiden "makkelijke woorden" zoals zelfstandige naamwoorden waarbij ze zich een concrete betekenis kunnen voorstellen of verwante woorden – althans voor zover (!) ze die reeds kennen uit andere talen. Anderzijds hebben ze het ook over "rotwoorden" die je met geen mogelijkheid uit elkaar kunt houden omdat ze op niks lijken wat je al kent maar wel sprekend op elkaar – en als de betekenis dan ook nog eens abstract is of ze beginnen met qu ...

1000 meest frequente woorden van LASLA op stilus.nl

substantiva	358	35,8%
verba	321	32,1%
adjectiva	133	13,3%
adverbia	83	8,3%
conjuncties	33	3,3%
pronomina	19	1,9%
preposities	16	1,6%
interj,telw	9	0,9%
2 woordsoorten	28	
	1000	

¹ Dit artikel is oorspronkelijk gepubliceerd in Bulletin van de Vereniging Classici Nederland mei 2018, p.18.

² W.E. Major "It's Not the Size, It's the Frequency: The Value of Using a Core Vocabulary in Beginning and Intermediate Greek" CPL online 2008 p.1-24.

<https://camws.org/cpl/cplonline/files/Majorcplonline.pdf>

Expliciteren en sorteren

Het Engels, zeker academic English, bestaat volgens onderzoek van Corson³ voor zo'n 60% uit woorden die, al dan niet via het Frans, uit het Latijn of Grieks afkomstig zijn. Deze woorden zijn vooral na de Renaissance massaal in het Engels opgenomen toen de wetenschappen zich ontwikkelden om concepten te beschrijven. In tegenstelling tot de vele makkelijke, eenlettergrepige Anglosaxon words uit het social English zijn ze polysyllabisch en vaak abstract van betekenis. Hun klanken zijn heel anders dan welke klassieke uitspraak ook. De Amerikaanse classicus Archibald merkte in 1912 al dat 'derivatives' (Engelse woorden die uit het Latijn zijn afgeleid) niet altijd hielpen bij het leren van Latijnse woorden: zijn studenten van niet-Engelse afkomst hadden geen baat bij verwante Engelse woorden die ze nog niet kenden. Hij ontwierp een systeem om de stam en de betekenis van zowel het Latijnse als het Engelse woord letterlijk zichtbaar te maken.

liber, libri (libr), m., "book." LIBRARY (a collection of books).
mīles, mīlitis (mīlit), m., "soldier." MILITARY (pertaining to a soldier).
sequor, sequi (sequ, secūt, 3), secūtus (dep.), "follow." CONSEQUENCE (that which follows); CONSECUTIVE (following).

Als woorden leren een eeuw geleden al zo'n probleem was op een highschool..... Anderzijds kon Archibald het leatuurtempo snel opvoeren als hij met maatwerk de woorden uit een leatuurpensum had laten leren.⁴

Toch zijn er ook leerlingen die het wél lukt. Onderzoek wijst uit dat die er per saldo meer werk maar minder tijd aan besteden. Het verschil is dat zwakke woordenleerders liefst alle woorden "op hun eigen manier" leren, of dat nou met WRTS of memrise of zelfgemaakte woordenkaartjes is. Dat kost uiteindelijk méér tijd omdat zij vaker moeten herhalen: het geheugen raakt overbelast met informatie die niet kan worden verankerd en wordt dus automatisch steeds opgeschoond. Goede leerlingen hanteren, bewust of onbewust, een sorteermethodiek: met de écht moeilijke woordjes doen ze iets anders dan met 'cognates' (familia = familie) 'derivatives' (nauta < navis); ze herleiden difficilis tot facilis en het prefix dis-; doorzien de vorming met suffixen op -tas, -tudo, -bilis, -cumque; leggen thematische woordvelden aan etc. De "Bamberger Wortschatz" van Clement Utz heeft hier handige thematische, morfologische en etymologische "Lernhilfe" voor in de

³ D. Corson, Using English Words, Dordrecht 1995

⁴ H.T. Archibald Latin Vocabulary and the English Derivative, The Classical Journal, Vol. 9, No. 6 (Mar., 1914), pp. 265-271 <http://www.istor.org/stable/3287163>

vocabulaire serie Adeo-Norm (1248 woorden)⁵. Zijn 'basisartikel' is gratis te downloaden⁶.

Kortom: goede woordenleerders bewérken de woorden bij het leren en hebben een groter repertoire aan zinnige onthoudstrategieën. Ook zij houden aan het eind een lastige restcategorie over maar kunnen daar gericht tijd aan besteden met ezelsbruggetjes enz.

Húlpmiddelen?

Nederlandse gymnasium-leerlingen hebben helaas een ernstige handicap: hun boeken lijken op de schimmen in Plato's grot. In bijna alle leergangen Latijn en Grieks en zelfs de examenbundels, is het "vertalen" in feite een vaardigheid 'snelbladerkunde' op 3 verschillende plaatsen. In de kantlijn staan de niet-basiswoorden, onder de tekst een blok leerwoorden in de juiste volgorde, en alle woorden, ook de allermakkelijkste, staan bovendien achterin in het boek in een alfabetische woordenlijst, vaak met maar één of twee hapklare betekenissen. Met dit schimmenspel zijn leerlingen en cipers in de les best tevreden. Maar bij toetsen en op het eindexamen moet je wél uit een compact gelayout woordenboeklemma het juiste woord opzoeken temidden van vele woorden die er op lijken en onder hoge stress het juiste betekenisnummer prikken. Gero heeft 17 betekenissen; fero 29. Ook wie een andere dan de geleerde basisbetekenissen voor ut of quo nodig heeft is kansloos. In de nieuwste druk van het Prisma woordenboek is er bij ut niet eens verschil tussen betekenissen met indicativus en coniunctivus – gesteld dat leerlingen de wijs herkennen overigens. Je zou dus verwachten dat er sinds het eerste syllabus-pensum (Seneca 1991) inmiddels wel eens een landelijke basiswoordenlijst zou zijn afgesproken, net als de grammatica minimumlijst en zelfs een waslijst aan etiketten voor literatuurwetenschappelijke hobbies. In de lijst stijffiguren van een Seneca pensum schittert het polyptoton door afwezigheid maar 'teaching to the test' gaat er prima mee. Waarom zou zo'n basiswoordenlijst, desnoods de eerste 1000 of 1500 woorden uit het LASLA onderzoek, dan niet het uitgangspunt kunnen zijn voor CE annotaties? Ook leerboekauteurs zouden de meeste andere woorden gaan opgeven maar ook de benodigde hoc loco betekenis annoteren als die zover afwijkt van, bijvoorbeeld, de 3 afgesproken basisbetekenissen voor 'peto' dat een leerling er hulp bij nodig heeft. Bij het CE Grieks is een dergelijke praktijk in zekere zin al gegroeid: woorden die niet in het Eisma woordenboek staan worden immers opgegeven ook bij de gelezen teksten van het vragengedeelte. Maar bij Latijn wordt

⁵ C.Utz Adeo – NORM Das lateinische Basisvokabular mit Lernhilfe
https://www.ccbuchner.de/titel-1-1/adeo_norm-549/

⁶ Clement Utz Mutter Latein und seine Schüler – Überlegungen zu Umfang und Aufbau des Wortschatzes. https://www.ccbuchner.de/titel-1-1/adeo_norm-549/download-267/utz_basisartikel_zum_bamberger_wortschatz.pdf

ieder woord bekend verondersteld omdat je in het woordenboek alles zou moeten kunnen vinden.

Zelfs komt het voor dat het correctiemodel voor het eindexamen hógere eisen stelt aan het kiezen van de juiste betekenis dan aan het kiezen van het juiste Latijnse woord! In 7 kola van het CE Latijn 2017 leidde “iedere andere betekenis dan” tot het onverbiddelijke verlies van de volledige scorepunten, terwijl het verwarren van ‘vis’ met ‘vir of ‘equus’ met ‘eques’ slechts met één van beide scorepunten werd bestraft.

Kolon 28

28 maximumscore 2

Armis, viris, equis, com meatibus iuvant.

Zij helpen (ons) met wapens, mannen, paarden (en)
bevoorrading(en)/proviand/goederen

viris met krachten

1

equis met ruiters

1

iuvant (verbonden met Omnia) alles helpt

0

Armis t/m com meatibus vertaald als subject/object bij iuvant

0

Kolon 43

43 maximumscore 2

nec his paucis iam victus suppeditat.

en voor deze weinigen / en voor deze paar mensen is geen proviand meer
voorhanden / is geen voldoende proviand meer

Niet fout rekenen: iam al

his paucis niet opgevat als dativus

0

suppedito elke andere betekenis dan ‘voorhanden zijn / voldoende zijn’ of
een synoniem daarvan

0

Met andere woorden: leerlingen moeten, hoewel ze de noodzaak in de leergangfase en in de lectuurfase letterlijk niet zien in hun boeken, over een zeer grote parate kennis aan woorden en basisbetekenissen beschikken. Daar is het “wegwerpleren” om het cijfer op te halen met een woordtoets niet geschikt voor, als er al ruimte in het PTA is om woordenschat te consolideren.

Keyword method

Gelukkig bestaat er een beproefde manier waarmee je woorden blijvend kunt onthouden: de keyword method. Waarom dit zo goed werkt voor het lange termijn geheugen is al door vele leerpsychologen onderzocht, zoals helder samengevat in Paul Nations standaardwerk over woordenschatverwerving.⁷

⁷ I.S.P. Nation Learning vocabulary in another language 2nd edition Cambridge 2013 p. 462-7

S. Webb & P. Nation How Vocabulary is learned, Oxford 2017 p.115-116

Shapiro & Waters onderzochten dit met 30 Latijnse woorden die hun proefpersonen niet kenden⁸. Er werd beter gescoord op de korte en lange termijn. Bovendien vonden zij amper verschil als de 'ezelsbruggetjes' niet zelf bedacht waren maar aangereikt werden, mits ze voldeden aan de juiste criteria.

Keyword method

De *betekenis* van het woord wordt gekoppeld aan de klank van het woord in een zinnetje dat een zo sterk mogelijk zintuiglijk beeld oproept.

De Duitse "geheugencabaretier" Geisselhart heeft van deze techniek een humoristische reeks bestsellers gemaakt voor verschillende talen. De ondertitel spreekt boekdelen:

"Mit Wortbildern hundert und mehr Lateinvokabeln pro Stunde lernen." Het boek van Geisselharts is voor ons niet direct bruikbaar omdat de klankassociaties in Duitse oren anders klinken en de zinnetjes niet in het Nederlands vertaalbaar zijn. Maar zijn **Leseprobe** is gratis te downloaden en legt de techniek zo helder uit dat je hem zelf kunt toepassen.⁹ Dat je er een beetje melig van wordt is in dit geval zelfs een voordeel.

Het keyword-zinnetje mag gerust onzin zijn en wordt bij voorkeur gebaseerd op een eerste associatie.

Caput klinkt in het Duits als kaputt, al moet je met de klemtoon of spelling wat smokkelen. "Je hoofd is kapot" onthouden gaat echter nog beter als je er een groteske scene van maakt waarin context, humor en zintuiglijke ervaringen geïntegreerd worden. Met een vraag over het keyword zinnetje kan de versleutelde betekenis weer opgeroepen worden:

"Wáár had de gladiator ook al weer pijn?"

Voor dit vraag- en antwoordspel kan ook "Latijn als activerend middel" worden ingezet.

"Quid gladiatoris dolet?"

Het plaatje van de titelpagina heb ik aan mijn tweede klassers voorgelegd en opgedragen op dezelfde manier zinnetjes te maken. Een van de mooiste was:

"Doutzen CRUS heeft mooie benen". Een plaatje was niet meer nodig.

In quizlet of memrise kun je per woord een ezelsbruggetje of "mem" aanmaken, een zinnetje evt. met plaatje. Quizlet is gebruiksvriendelijker en flexibeler. Het mooie van memrise.com is dat alle leden van een community (van je eigen klas of alle

⁸ A.M. Shapiro & D.L. Waters An investigation of the cognitive processes underlying the keyword method of foreign vocabulary learning, *Language Teaching Research* 9,2 (2005); pp. 129–146 <http://stilus.nl/woorden/mb-shapirowaters.pdf>

⁹ Oliver Geisselhart & Helmut Lange *Kaputt ist der Kopf* (2014) <http://geisselhart.info/shop/media/products/0698239001415802746.pdf>

Nederlandse gebruikers van een leergang) die mems van elkaar te zien krijgen en er steeds een kunnen kiezen die voor hen het beste werkt.¹⁰

Natuurlijk is het niet nodig deze onzin-techniek te gebruiken voor álle Latijnse woorden. Zinnetjes als “Ithaca insula est” of “coquus in culina cibum parat” werken minstens zo goed. Maar als je nou toch plaatjes googlet, maak dan slim gebruik van associaties, alliteraties, humor etc. VCNcartoonist Herman Nauta maakte op ons verzoek bij ambulat een plaatje waardoor je het woord nooit meer vergeet.

Oproep

Bij honderden woordjes plaatjes tekenen of zelfs googelen kost veel tijd. Maar als we, met de creativiteit van onze leerlingen, keyword zinnetjes ontwerpen en delen kunnen we de woordenschat een flinke impuls geven. Juist om de “kleine rotwoordjes” blijvend in je geheugen te krijgen zouden schoenlepels heel goed kunnen helpen.

We zouden die “schoenlepel-zinnetjes” kunnen toevoegen in het excelbestand op stilus.nl zodat iedere

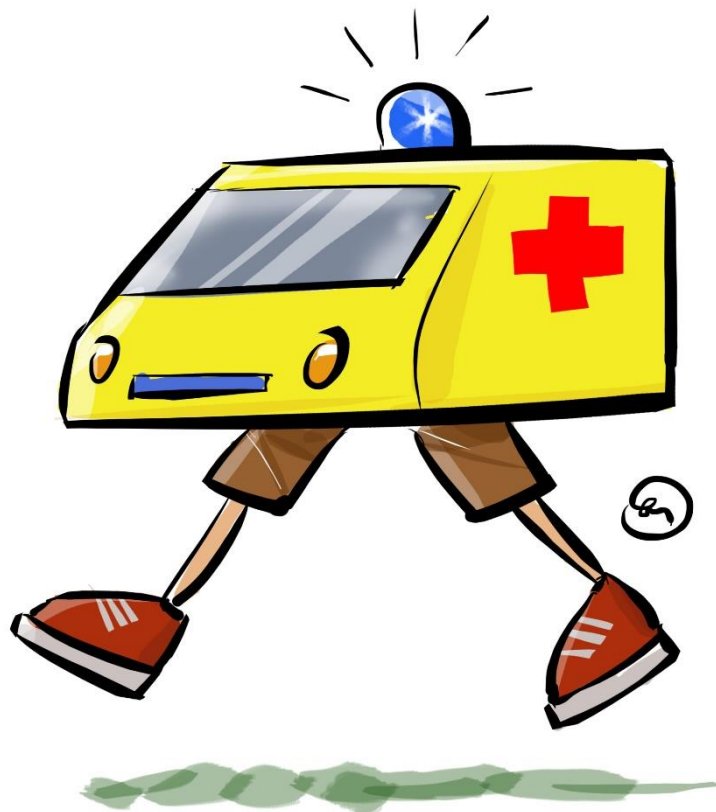
belangstellende ze kan gebruiken op zijn eigen kaartjes, powerpoint slides, flipcharts, quizlets, memrise, WRTS of wat dan ook.

Herman Nauta heeft zich bereid verklaard de beste inzendingen te belonen door er een echte cartoon van te maken.

Wie mee wil doen kan mailen met mbuijck@hetccc.nl.

Michael Buijck

Ik heb uitlegfimpjes voor leerlingen gemaakt over woorden leren met deze technieken. [Youtube Ligula Memoriae](https://www.youtube.com/watch?v=LigulaMemoriae): <https://tinyurl.com/ycynloa8>

¹⁰ <https://www.memrise.com/user/MagisterMichael/courses/teaching/>

Vocabula Latina

wérk aan de woordenschat!

maar Latijnse naam- & werkwoorden...

capit = hij pakt/neemt
 cepit = hij heeft gepakt/genomen
 caput = het hoofd
 capiti = aan/voor het hoofd
 cepisti = jij hebt gepakt/genomen
 capitum = van de hoofden
 captum = gepakt/genomen
 cepistis = jullie hebben gepakt/genomen
 capitis = van het hoofd
 capitis = jullie pakken/nemen

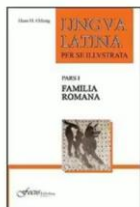

2:05

afl. 3
onthouden = bewerken

woorden herkennen & vergeten

Vocabula Latina

wérk aan de woordenschat!

Vocabula Latina

wérk aan de woordenschat!

afl. 1
Woorden stampen...
werkt amper

4:36

zinsverband

Woorden "stampen" werkt amper

Vocabula Latina

wérk aan de woordenschat!

Keyword method

schoenlepels en
ezelsbruggetjes

woordfamilie "voc"

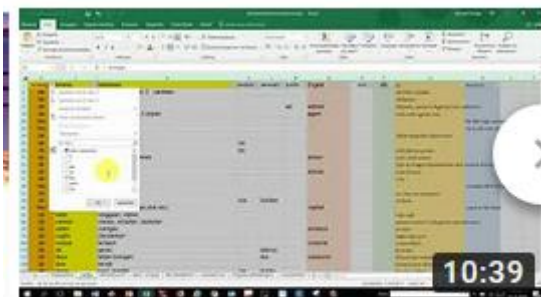
vox gen. voc-is.

voca-tivus = aanspreekvorm
 voca-bulum = benaming, woord
 voca-re = roepen, noemen
 in-voca-re = aanroepen
 con-voca-re = bijeenroepen
 ad-voca-re = erbijroepen
 pro-voca-re = naar buiten roepen, uitdagen
 re-voca-re = terugroepen
 in-re-voca-bilis = onherroepelijk

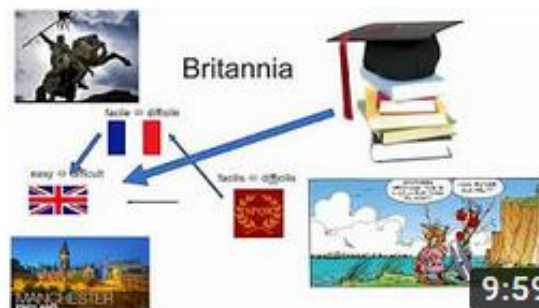
12:05

Latijnse woorden leren: woordvorming

10:39

woorden filteren met Excel

9:59

Latijnse woorden leren: samenhang tussen talen